

به کارگیری بهینه‌سازی استوار در مساله انتخاب سبد سهام با افت سرمایه در معرض خطر مشروط

محمدحسین رضایی^{۱*}، علیرضا قهطرانی^۲، امیرعباس نجفی^۳

۱- مربی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قزوین، دانشکده مهندسی صنایع و مکانیک، گروه مهندسی صنایع، قزوین، ایران

۲- دانشجوی دکتری، دانشگاه تربیت مدرس، گروه مهندسی صنایع، تهران، ایران

۳- دانشیار، دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی، دانشکده مهندسی صنایع، گروه مهندسی صنایع، تهران، ایران

رسید مقاله: ۱۲ دی ۱۳۹۵

پذیرش مقاله: ۱۱ خرداد ۱۳۹۶

چکیده

مساله انتخاب سبد سهام یکی از مهم‌ترین مسایل در حوزه مسایل مهندسی مالی می‌باشد. این مساله تلاش می‌کند ترکیب بهینه‌ای از سرمایه‌گذاری در سهام و دارایی‌های مالی را به نحوی مشخص کند که بازده سرمایه‌گذاری، بیشینه و ریسک سرمایه‌گذاری کمینه شود. تاکنون سنجه‌های متعددی برای اندازه‌گیری ریسک سرمایه‌گذاری توسعه داده شده است. یکی از جدیدترین سنجه‌های اندازه‌گیری ریسک، افت سرمایه در معرض خطر مشروط می‌باشد که از خانواده‌ی سنجه ریسک ارزش در معرض خطر مشروط است. مدل کلاسیک توسعه داده شده توسط این سنجه، یک مدل برنامه‌ریزی خطی بوده و عدم قطعیت داده‌ها را در نظر نمی‌گیرد. در سال‌های اخیر و برای در نظرگیری عدم قطعیت داده‌ها از رویکردهای متعددی استفاده شده، که یکی از مهم‌ترین و پرکاربردترین آن‌ها بهینه‌سازی استوار می‌باشد. در بهینه‌سازی استوار با استفاده از یک مجموعه عدم قطعیت برای محدودیت‌های غیرقطعی، همتای استوار تعریف می‌شود. مقاله حاضر به توسعه مدل انتخاب سبد سهام که سنجه ریسک آن افت سرمایه در معرض خطر مشروط است با استفاده از بهینه‌سازی استوار می‌پردازد. رویکرد استوار مورد استفاده در این تحقیق، رویکرد برتسیماس و سیم می‌باشد. در این رویکرد همتای استوار ارایه شده برای یک مدل برنامه‌ریزی خطی همچنان خطی باقی می‌ماند که باعث می‌شود مزایای مدل برنامه‌ریزی خطی در آن‌ها حفظ شود. مدل ارایه شده در این مقاله با استفاده از داده‌های واقعی ۲۰ سهم از بازار بورس اوراق بهادار تهران حل و نتایج آن نشان‌دهنده کارایی بالای مدل در توسعه مدل‌های تحت شرایط عدم قطعیت می‌باشد. همچنین نتایج نشان می‌دهد در صورتی که سطح محافظه‌کاری افزایش یابد، مقدار تابع هدف افزایش خواهد یافت.

کلمات کلیدی: مساله انتخاب سبد سرمایه، افت سرمایه در معرض خطر مشروط، بهینه‌سازی استوار، عدم قطعیت داده‌ها.

* عهده‌دار مکاتبات

آدرس الکترونیکی: rezaie345@yahoo.com

۱ مقدمه

مساله سرمایه‌گذاری از جمله مسایلی می‌باشد که انسان با آن درگیر بوده و هست. می‌توان ادعا نمود که از زمانی که انسان به فکر سرمایه‌گذاری بوده این مساله نیز با او همراه بوده است. مساله سرمایه‌گذاری به یکی از بنیادی‌ترین سوالات در زمینه سرمایه‌گذاری پاسخ می‌دهد و این سوال این است که سرمایه خود را در چه دارایی‌هایی سرمایه‌گذاری کنیم تا بیش‌ترین سود ممکن حاصل شود.

تا قبل از توسعه مدل نوین سرمایه‌گذاری، سرمایه‌گذاران در پی افزایش سود حاصل از سرمایه‌گذاری بودند و توجهی به خطرات و ریسک‌های سرمایه‌گذاری نمی‌کردند. مارکوویتز [۱] تئوری نوین سرمایه‌گذاری را مطرح و پیشنهاد نمود علاوه بر در نظر گرفتن بازده سرمایه‌گذاری، معیار ریسک نیز در سرمایه‌گذاری در نظر گرفته شود. وی در این مدل، واریانس را به عنوان معیار ریسک در نظر گرفت و در مدل خود، تلاش نمود میانگین بازده سرمایه‌گذاری را بیشینه و از طرف دیگر واریانس بازده سرمایه‌گذاری را کمینه کند. توسعه صورت گرفته توسط مارکوویتز، باعث به وجود آمدن یک زمینه جدید در علم مالی شد. بعد از ارایه مدل اولیه مارکوویتز، تلاش‌های بسیاری برای ارایه سنج‌های ریسک جدیدتر و کارآمدتر صورت گرفت. واریانس توسط بسیاری از محققان به عنوان یک سنج ریسک خوب مورد تردید قرار گرفت؛ زیرا این معیار هرگونه انحرافی را چه بالاتر و چه پایین‌تر از بازده انتظاری به عنوان ریسک تلقی می‌کند، درواقع مدل به گونه‌ای دارایی‌ها را انتخاب می‌کند که کم‌ترین فاصله را با میانگین داشته باشند. از این رو مارکوویتز [۲] سنج ریسک یک‌طرفه را معرفی و پیشنهاد داد از نیم واریانس به عنوان سنج ریسک استفاده شود. علاوه بر مشکلات ارایه‌شده در ارتباط با واریانس یکی دیگر از این مشکلات غیرخطی بودن و سخت بودن محاسبه ماتریس واریانس و کوواریانس در اندازه‌های بزرگ می‌باشد. از این رو، کونو یامازاکی [۳] یک سنج ریسک جدید را توسعه دادند و پیشنهاد دادند برای سنجش انحرافات از میانگین بازده انتظاری به جای واریانس از قدر مطلق انحراف از میانگین استفاده شود. استفاده از قدر مطلق انحراف از میانگین باعث می‌شود که مدل انتخاب سبد سرمایه به یک مدل برنامه‌ریزی خطی تبدیل و نیازی به محاسبه واریانس تک‌تک سهم‌ها و برآورد کوواریانس دوجه‌دوی سهم‌ها وجود ندارد. میچالوفسکی و اوگریزاک [۴] مدل سبد سهام را به مدل قدرمطلق انحراف از میانگین چند سطحی توسعه دادند. در این مدل برای مقادیر کم‌تر از میانگین جریمه در نظر گرفته می‌شود و این امکان وجود دارد تا چند سطح میانگین محاسبه و برای مقادیر کم‌تر از آن جریمه در نظر گرفته شود. یکی دیگر از سنج‌های ریسک توسعه داده‌شده در زمینه مساله انتخاب سبد سهام ارزش در معرض خطر می‌باشد. لینسمیر و پیرسون [۵] ارزش در معرض خطر را به عنوان حداکثر زیان یک سهم در سطح اطمینان معین در زمان معین معرفی نمودند. درواقع ارزش در معرض خطر به معنای این است که با احتمال $\alpha\%$ چه میزان زیان رخ خواهد داد. راکفلر و اورياسو [۶] یک سنج ریسک جدید معرفی نمودند که به نام ارزش در معرض خطر مشروط (CVaR) معروف است. ارزش در معرض خطر حداکثر زیان ممکن در سطح اطمینان معین را برآورد می‌کند؛ لیکن مشخص نمی‌کند که این زیان چه مقدار بد است. این در حالی است که در بسیاری از موارد، سرمایه‌گذاران به دنبال تعیین میزان بزرگی این حداکثر زیان تا تعیین احتمال رخداد آن هستند. استفاده از ارزش در معرض خطر مشروط باعث می‌شود که مدل انتخاب سبد سهام به یک مدل برنامه‌ریزی خطی

تبدیل شود. مانسینی و همکاران [۷] سنجه ارزش در معرض خطر مشروط موزون را ارایه دادند. در این سنجه، میانگین چند سطح اطمینان برای محاسبه ارزش در معرض استفاده شده است. سنجه ریسک افت سرمایه در معرض خطر مشروط (CDaR) بسیار شبیه به CVaR می باشد. این سنجه ریسک اولین بار توسط چخلوف و همکاران [۸] ارایه و توسط کروخمال و همکاران [۹] توسعه پیدا کرد. این سنجه، میزان سقوط ارزش یک سبد سهام از حداکثر میزانی که در طول دوره داشته است را مشخص می کند.

از طرفی دیگر، در برنامه ریزی ریاضی معمولاً مسایل با پیش فرض قطعی بودن داده ها از قبل حل می شوند حال آنکه در دنیای واقعی اکثر داده ها دچار عدم قطعیت اند. در نتیجه در مسایل دنیای واقعی ممکن است با تغییر یکی از داده ها تعداد زیادی از محدودیت ها نقض شده و جواب به دست آمده غیر بهینه یا حتی غیرممکن باشد. در مساله انتخاب سبد سهام این موضوع حادث تر بوده و عدم قطعیت داده ها در تعیین سبد بهینه بسیار تعیین کننده می باشند. در سال های اخیر رویکردهای مختلفی برای مدل سازی تحت شرایط غیرقطعی توسعه یافته، که یکی از این مؤثرترین رویکردها، بهینه سازی استوار می باشد. عدم قطعیت می تواند بر روی بهینگی و موجه بودن مسایل تأثیر بگذارد و معمولاً از بهترین برآورد داده ها جهت به کارگیری در مدل های کلاسیک استفاده می شود که به این داده ها، داده های اسمی اطلاق می شود. اولین مدل بهینه سازی استوار توسط سویستر [۱۰] ارایه گردید، این مدل به ساختن جواب های شدنی برای یک مجموعه محدب می پرداخت. جواب های مدل سویستر بسیار محافظه کارانه بودند، به گونه ای که در مقابل تضمین استواری جواب از بهینگی صرف نظر می شد. در گام بعدی جهت توسعه بهینه سازی استوار، مدل بنتال و نمیروسکی [۱۱] و به طور مستقل از آن، القاوی و همکاران [۱۲] ارایه گردید. مدل آن ها دارای دو مشکل بود اول اینکه سختی محاسباتی مساله افزایش می یافت و دوم اینکه، هیچ تضمین احتمالی جهت شدنی بودن جواب ارایه نمی کرد. علاوه بر این، مدل بنتال و نمیروسکی غیرخطی بود. در ادامه، برتسیماس و سیم [۱۳] رویکردی را ارایه کردند که در آن تعاملی بین بهینگی و استواری وجود داشت. مدل آن ها یک مدل خطی می باشد که به تعدیل سطح محافظه کاری جواب استوار می پردازد.

یکی از ویژگی های مهم در مدل های سبد سهام وجود عدم قطعیت داده های لازم می باشد؛ لذا تلاش های بسیاری برای در نظر گرفتن پارامترهای غیرقطعی در مدل سبد مالی صورت گرفته است. بنتال و همکاران [۱۴] یک مساله انتخاب سبد سهام چندمرحله ای استوار را با استفاده از رویکرد برنامه ریزی خطی مدل سازی کرده اند. مون و یائو [۱۵] مدل استوار قدر مطلق انحراف از میانگین را معرفی کردند. کوارانتا و زافارونی [۱۶] مدل استوار ارزش در معرض خطر مشروط را ارایه کردند. آن ها از رویکرد بنتال و نمیروفسکی برای توسعه مدل استوار CVaR استفاده کردند که باعث شد این مدل به یک مدل غیرخطی تبدیل شود. قهطرانی و نجفی [۱۷] مدل استوار مساله انتخاب سبد سهام را در حالت چندهدفه توسعه دادند و از برنامه ریزی آرمانی برای حل آن استفاده نمودند. ژو همکاران [۱۸] مدل ارزش در معرض خطر مشروط در بدترین حالت را به کمک رویکردهای مختلف عدم قطعیت که شامل عدم قطعیت مکعبی، عدم قطعیت بیضوی مدل سازی نمودند که درواقع دو رویکرد فوق منجر به مدل سازی به کمک روش های بن - تال و نمیروفسکی و برتسیماس و سیم می باشد. مدل های حاصل از رویکردهای فوق منجر به مدل برنامه ریزی خطی و مدل بهینه سازی مخروطی مرتبه دوم می باشد که به راحتی

قابل حل می‌باشند. چن و تان [۱۹] با استفاده از رویکرد بهینه‌سازی تصادفی (محدودیت شانس) و بهینه‌سازی استوار مدل میانگین واریانس را توسعه دادند. آن‌ها بازده دارایی‌ها را به صورت غیرقطعی فرض کردند و مجموعه عدم قطعیت بازدهی برای توسعه بهینه‌سازی استوار در آن استفاده نمودند. لینگ و ژو [۲۰] مدل بهینه‌سازی استوار مساله انتخاب سبد سرمایه را ارایه نمودند. در مدل ارایه شده توسط آن‌ها تمرکز بر روی وارد کردن اختیار معامله در سبد سهام می‌باشد در این صورت ریسک به کمک اختیار معامله و استراتژی‌های موجود کنترل می‌شود. نکته جالب توجه در مدل آن‌ها استفاده از مجموعه عدم قطعیت بیضوی با حاشیه مشترک می‌باشد. پینار و پاک [۲۱] مدل میانگین-قدرمطلق نیمه انحراف از میانگین را به کمک مجموعه‌های عدم قطعیت بیضوی توسعه دادند. آن‌ها مدل‌سازی خود را برای مسایل تک دوره‌ای و چند دوره‌ای توسعه دادند. خیامیم و همکاران [۲۲] به ارایه یک مدل فازی برای به‌روزرسانی پرتفوی با در نظر گرفتن هزینه‌های معاملاتی پرداختند. آن‌ها دوره زمانی را به دوره‌های کوتاه‌تر تقسیم نمودند و در ابتدای هر دوره به بازنگری سبد سهام پرداختند. در این مدل هزینه‌های معاملاتی نیز در نظر گرفته شده است. حافظی و همکاران [۲۳] به ارایه یک مدل ترکیبی هوشمند برای پیش‌بینی بازار سهام تهران پرداختند. قندهاری و همکاران [۲۴] یک مدل برنامه‌ریزی آرمانی برای انتخاب پرتفوی بهینه با گشتاور بالا ارایه نمودند. در این مقاله چند هدف برای بهینه‌سازی در نظر گرفته شده است از جمله حداکثر سازی بازده، حداقل سازی ریسک، حداکثر سازی چولگی، حداقل سازی کشیدگی می‌توان نام برد.

در این مقاله برای اولین بار از رویکرد بهینه‌سازی استوار برتسیماس و سیم برای توسعه مدل انتخاب سبد سهام که سنج ریسک آن افت سرمایه در معرض خطر مشروط می‌باشد استفاده می‌شود. محاسبه افت سرمایه در معرض خطر مشروط در مقایسه با ارزش در معرض خطر مشروط محافظه کارانه‌تر بوده و هرگونه کاهش قیمت را غیر مطلوب در نظر گرفته و تلاش می‌کند از آن جلوگیری کند. مدل ارایه شده در این مقاله یک مدل برنامه‌ریزی خطی خواهد بود که امکان حل آن با نرم‌افزارهای موجود تحقیق در عملیات به صورت کارا وجود دارد. ساختار مقاله در ادامه، بدین صورت خواهد بود: در بخش دوم مدل انتخاب سبد سهام با افت سرمایه در معرض خطر مشروط معرفی می‌شود. در بخش سوم مدل ارایه شده توسط رویکرد استوار برتسیماس و سیم توسعه داده می‌شود. سپس در ادامه، مدل ارایه شده با به کارگیری داده‌های واقعی بازار حل شده و مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. در انتها نیز نتیجه‌گیری و پیشنهادات آتی ارایه می‌گردد.

۲ مدل انتخاب سبد سهام با افت سرمایه در معرض خطر مشروط

در این قسمت مدل سبد سهام با سنج افت سرمایه در معرض خطر مشروط در شرایط قطعی و بدون در نظر گرفتن عدم قطعیت داده‌ها معرفی می‌شود. این سنج ریسک به عنوان یکی از سنج‌های ریسک جدید شناخته شده و از محافظه کارترین روش‌های اندازه‌گیری ریسک به حساب می‌آید. برای درک بهتر مفهوم افت سرمایه، یک مثال عددی در ادامه آمده است. فرض کنید ارزش یک سبد سهام خاص، در آغاز سرمایه‌گذاری ۱۰۰ میلیون دلار و در انتهای ماه اول سرمایه‌گذاری به ۱۲۰ میلیون دلار برسد در این صورت افت سرمایه این سبد سهام صفر

است. ولیکن اگر ارزش سبد سهام در انتهای ماه دوم به ۸۰ میلیون دلار برسد در این صورت افت سرمایه این سبد $۸۰-۱۲۰=۴۰$ میلیون دلار خواهد بود یا به عبارتی افت سرمایه این سبد سهام برابر $۳۳/۳\%$ است. برای مدل سازی سنجه ریسک افت سرمایه در معرض خطر، ابتدا متغیرهای مربوطه معرفی می شوند:

S	تعداد سناریوهای آتی
n	تعداد سهام
α	سطح اطمینان موردنظر
r_{it}	بازده سهم i ام در دوره t ام
X_i	بردار متغیر تصمیم گیری (نسبت سرمایه گذاری در سهم i ام)
μ_i	بازده انتظاری سهم i ام
E_o	حداقل بازده موردنظر سرمایه گذار

با توجه به نمادهای فوق، افت میزان سرمایه بر اساس رابطه زیر محاسبه می شود.

$$Max \left\{ \sum_{i=1}^n (1 + \sum_{t=1}^k r_{it}) x_i \right\} - \left\{ \sum_{i=1}^n (1 + \sum_{t=1}^j r_{it}) x_i \right\} \quad (۱)$$

افت سرمایه در معرض خطر مشروط به صورت امید ریاضی ارزش بدترین $1-\alpha$ درصد افت های سرمایه تعریف می شود. به این معنی که میانگین بدترین میزان افت سرمایه ها در دوره های مختلف محاسبه می شود. این محاسبه به صورت زیر می باشد:

$$CDaR_{\alpha}(x, \eta) = \eta + (1-\alpha)^{-1} \sum_{j=1}^s [f(x, j) - \eta]^+ \quad (۲)$$

به طوری که η آستانه متجاوز شده از $(1-\alpha)s$ از افت سرمایه بوده و نماد اندیس مثبت در انتهای رابطه (۲) بیانگر $z^+ = \max\{z, 0\}$ می باشد.

زمانی که بازده های آتی بر اساس سناریوهای مختلف وجود داشته باشد در این صورت مدل میانگین افت سرمایه در معرض خطر مشروط به صورت یک مدل برنامه ریزی خطی و به صورت زیر توسعه پیدا می کند.

$$Min \quad \eta + \frac{1}{(1-\alpha)s} \sum_{k=1}^s (y_k) \quad (۳)$$

s.t.

$$y_k \geq \left\{ \sum_{j=1}^n (1 + \sum_{t=1}^V r_{jt}) x_j \right\} - \left\{ \sum_{j=1}^n (1 + \sum_{t=1}^k r_{jt}) x_j \right\} - \eta \quad (۴)$$

$$y_k \geq 0 \quad k = 1, 2, \dots, s \quad (۵)$$

$$x' \mu \geq E_o \quad (۶)$$

$$\sum_{j=1}^n x_j = 1 \quad (۷)$$

(۸)

$$x \geq 0$$

رابطه شماره (۳) بیانگر تابع هدف مدل بوده و به اندازه‌گیری ارزش افت سرمایه در معرض خطر می‌پردازد. محدودیت (۴) در ارتباط با اندازه‌گیری میانگین بدترین افت سرمایه‌ها در طول دوره زمانی می‌باشد. محدودیت (۵) نشان می‌دهد که میانگین بدترین افت سرمایه‌ها باید به صورت اعداد مثبت باشند. محدودیت (۶) بیان می‌کند میانگین بازده سبد سهام باید بزرگ‌تر از سطح بازده انتظاری سرمایه‌گذار باشد. محدودیت (۷) تضمین می‌کند مجموع متغیرهای تصمیم (نسبت‌های سرمایه‌گذاری) باید برابر یک باشد و محدودیت (۸) بیان می‌کند که فروش استقرای مجاز نیست و نسبت سرمایه‌گذاری در سهام باید غیر منفی باشد.

در ادامه و در بخش بعد توسعه این مدل در شرایط عدم قطعیت داده‌ها و با استفاده از رویکرد بهینه‌سازی استوار ارائه می‌شود.

۳ بهینه‌سازی استوار مدل میانگین-افت سرمایه در معرض خطر مشروط

در این بخش، با استفاده از رویکرد استوار برتسیماس و سیم، یک مدل استوار برای مساله سبد سهام در شرایط عدم قطعیت توسعه داده می‌شود. از خصوصیات این رویکرد این است که اگر مدل اسمی به صورت برنامه‌ریزی خطی باشد در این صورت مدل همتای استوار نیز به صورت برنامه‌ریزی خطی باقی خواهد ماند. ضمناً، مجموعه عدم قطعیت در رویکرد برتسیماس و سیم به صورت بازه‌ای می‌باشد و فرض می‌شود که تنها تعداد محدودی از داده‌های غیرقطعی می‌توانند مقادیر مربوط به کران بالایی و یا پایینی خود را بگیرند.

با توجه به این توضیحات، شرایطی را در نظر بگیرید که مجموعه عدم قطعیت به صورت زیر باشد:

$$z = \left\{ \zeta \in R^L : \|\zeta\|_{\infty} = \max_l |\zeta_l| \leq 1, \|\zeta\|_1 = \sum_l |\zeta_l| \leq \gamma \right\} \quad (9)$$

که γ ، $1 \leq \gamma \leq L$ یک بودجه عدم قطعیت داده شده می‌باشد، در این شرایط همتای استوار به صورت زیر می‌شود:

$$\sum_{l=1}^L |z_l| + \gamma \max_l |w_l| + [a']^T x \leq b' \quad (10)$$

$$z_l + w_l = b^l - [a^l]^T x, \quad l = 1, \dots, L \quad (11)$$

در مدل ارائه شده و با توجه به شرایط واقعی بازار، بازده سهام $(\mu_j, j \in J)$ به صورت داده‌هایی در شرایط عدم قطعیت لحاظ شده و در این صورت $\tilde{\mu}_j$ در بازه $[\mu_j - \hat{\mu}_j, \mu_j + \hat{\mu}_j]$ تعریف می‌شوند. در اینجا و برای توسعه مدل استوار، پارامتر Γ معرفی شده و در بازه $[0, |J_0|]$ مقدار می‌گیرد. نقش پارامتر Γ تعدیل استواری مدل ارائه شده در مقابل سطح محافظه کاری جواب می‌باشد. به طور ساده‌تر، خیلی بعید است که تمام $\mu_j, j \in J_0$ تغییر کنند. هدف این است که مدل را در مقابل تمام حالاتی که بیش‌تر از $\lceil \Gamma \rceil$ تغییر می‌کنند محافظت شود و یک ضریب μ_j به صورت $\hat{\mu}_j (\Gamma - \lceil \Gamma \rceil)$ تغییر کند. به عبارت دیگر، زیرمجموعه‌ای از ضرایب تغییر می‌کنند و بر

جواب تأثیر می گذارند. در این رویکرد، اگر تغییرات در حد $\lfloor \Gamma \rfloor$ باشد جواب حتماً شدنی خواهد بود و اگر بیش تر از $\lfloor \Gamma \rfloor$ تغییر کند، با احتمال قوی جواب همچنان شدنی خواهد بود. برای در نظر گرفتن عدم قطعیت داده ها در مساله انتخاب سبد سهام به وسیله بهینه سازی استوار مدل زیر توسعه می یابد.

$$\text{Min } \eta + \frac{1}{(1-\alpha)s} \sum_{k=1}^s (y_k) \quad (12)$$

s.t.

$$y_k \geq \left\{ \sum_{j=1}^n (1 + \sum_{t=1}^V r_{tj}) x_j \right\} - \left\{ \sum_{j=1}^n (1 + \sum_{t=1}^k r_{tj}) x_j \right\} - \eta \quad (13)$$

$$y_k \geq 0 \quad k = 1, 2, \dots, s \quad (14)$$

$$-x' \mu + \text{Max}_{\{S_o \setminus \{v\} | S_o \subseteq J_o, |S_o| = \lfloor \Gamma_o \rfloor, v \in J_o \setminus S_o\}} \left\{ \sum_{j \in S_o} \hat{\mu}_j |x_j| + (\Gamma_o - \lfloor \Gamma_o \rfloor) \hat{\mu}_v |x_j| \right\} \leq -E_o \quad (15)$$

$$\sum_{j=1}^n x_j = 1 \quad (16)$$

$$x_i \geq 0, \quad i = 1, 2, \dots, n \quad (17)$$

اگر Γ به صورت عدد صحیح انتخاب شود، آنگاه:

$$B_o(x, \Gamma_o) = \text{Max}_{\{S_o \setminus \{v\} | S_o \subseteq J_o, |S_o| = \Gamma_o\}} \left\{ \sum \hat{\mu}_j |x_j| \right\} \quad (18)$$

برای تبدیل روابط (۱۲) تا (۱۷) به محدودیت های خطی به گزاره زیر نیاز داریم، اگر بردار x^* جواب بهینه باشد آنگاه:

$$B_o(x^*, \Gamma_o) = \text{Max}_{\{S_o \setminus \{v\} | S_o \subseteq J_o, |S_o| = \lfloor \Gamma_o \rfloor, v \in J_o \setminus S_o\}} \left\{ \sum_{j \in S_o} \hat{\mu}_j |x_j^*| + (\Gamma_o - \lfloor \Gamma_o \rfloor) \hat{\mu}_v |x_j^*| \right\} \quad (19)$$

گزاره فوق برابر است با تابع هدف مدل بهینه سازی زیر:

$$B_o(x^*, \Gamma_o) = \text{Max} \sum_{j \in J_o} \hat{\mu}_j |x_j^*| z_j \quad (20)$$

$$\sum_{j \in J_o} z_j \leq \Gamma_o \quad (21)$$

$$0 \leq z_j \leq 1 \quad \forall j \in J_o \quad (22)$$

اگر دوگان مدل فوق را داشته باشیم، مدل زیر حاصل می شود:

$$\text{Min} \sum_{j \in J_o} P_j + \Gamma_o z_o \quad (23)$$

$$Z_o + P_j \geq \hat{\mu}_j |x_j^*| \quad \forall j \in J_o \quad (24)$$

$$P_j \geq 0 \quad \forall j \in J_o \quad (25)$$

$$Z_o \geq 0 \quad (26)$$

به کمک قضیه دوگان می‌توان اثبات نمود از آنجایی که مدل (۲۰) تا (۲۲) اگر $\Gamma_o \in [0, |J_o|]$ دارای جواب بهینه و محدود است پس مدل (۲۳) تا (۲۶) نیز دارای جواب بهینه و محدود است و می‌توان مدل دوگان را در مساله اسمی جایگذاری نمود. در این صورت مدل استوار به صورت زیر بازنویسی می‌شود:

$$\text{Min } \eta + \frac{1}{(1-\alpha)s} \sum_{k=1}^s (y_k) \quad (27)$$

s.t.

$$y_k \geq \left\{ \sum_{j=1}^n (1 + \sum_{t=1}^T r_{tj}) x_j \right\} - \left\{ \sum_{j=1}^n (1 + \sum_{t=1}^k r_{tj}) x_j \right\} - \eta \quad (28)$$

$$y_k \geq 0 \quad k = 1, 2, \dots, s \quad (29)$$

$$-\sum_{j=1}^n \mu_j x_j + z_o \Gamma_o + \sum_{j=1}^n P_j \leq -E_o \quad \text{for } t = 1, \dots, T, \quad i = 1, \dots, m \quad (30)$$

$$z_o + P_j \geq \hat{\mu}_j w_j \quad (31)$$

$$-w_j \leq x_j \leq w_j, \quad w_j \geq 0 \quad j = 1, \dots, N \quad (32)$$

$$\sum_{j=1}^n x_j = 1 \quad (33)$$

$$x_i \geq 0, \quad i = 1, 2, \dots, n \quad (34)$$

$$P_j \geq 0 \quad \forall j \in J_o, \quad Z_o \geq 0 \quad (35)$$

مدل ارایه شده فوق، یک مدل برنامه‌ریزی خطی بوده و این قابلیت را دارد که عدم قطعیت داده‌ها که به صورت مجموعه عدم قطعیت بازه‌ای می‌باشند را در نظر بگیرد. این مدل همان‌طور که اشاره شد یک مدل برنامه‌ریزی خطی است و می‌توان این مدل را نرم‌افزارهای رایج تحقیق در عملیات به راحتی حل نمود.

۴ نتایج محاسباتی و بحث

در این بخش و برای بررسی کارایی مدل توسعه یافته، مدل بر روی مساله‌ای از بازار بورس اوراق بهادار تهران مطرح می‌شود. همچنین به بررسی و بحث در زمینه نتایج این تحقیق پرداخته می‌شود. بدین منظور، تعداد ۲۰ سهم از صنعت سیمان در بازه زمانی اسفند ۱۳۹۱ تا اسفند ۱۳۹۲ مورد مطالعه قرار گرفته است. داده‌ها به صورت ماهانه در نظر گرفته شده و لذا برای هر سهم ۱۲ دوره زمانی تعریف می‌شود. خلاصه اطلاعات مربوط به بازده سهام موردنظر در ۱۲ دوره زمانی در جدول ۱ ارایه شده است.

جدول ۱. خلاصه داده‌های مربوط به مثال بازار بورس اوراق بهادار تهران

دوره سهام	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۱	۰	۰/۰۴	-۰/۰۴	۰/۲	-۰/۰۵	-۰/۰۴	۰	۰/۰۰۸	۰/۰۳	-۰/۰۱	-۰/۰۲	-۰/۰۴
۲	۰/۱۵۱	۰/۴۴۴	۰/۲۲۶	۰/۰۹	۰/۰۴۶	-۰/۱	۰/۱۰۱	-۰/۰۱	۰/۱۹	-۰/۱	-۰/۱	-۰/۰۱
۳	۰/۰۰۰۳	۰/۳۳۳	۰/۴۱۱	۰/۳۴	۰/۳۵	۰/۰۷۱	۰/۰۹۸	-۰/۰۲	-۰/۰۷	۰/۲۱۷	-۰/۱۳	۰/۰۲۶
۴	۰/۰۱۸	۰/۱۴۶	۰/۴۶۲	۰/۰۸	۰/۰۴۴	-۰/۰۸	۰/۱۱۴	۰/۰۶۴	۰/۱۸۲	-۰/۰۳	-۰/۰۵	۰
۵	۰/۰۵۷	۰/۳۰۱	۰	۰/۲۵	۰/۰۲۵	-۰/۱	۰/۰۲۹	۰/۰۱۸	۰/۰۸۳	-۰/۰۷	-۰/۰۶	-۰/۰۲
۶	۰/۰۲	۰/۷۲۶	۰/۲۴۸	۰/۰۵	-۰/۰۳	-۰/۱۶	۰/۰۵۵	۰/۱۹	۰/۳۴۱	-۰/۰۷	-۰/۱۷	-۰/۱۳
۷	۰/۱۲۶	۰/۴۱۹	۰/۵۶	۰/۰۳	۰/۲۶۶	-۰/۱۷	۰/۰۱۹	-۰/۰۱	۰/۳۹۵	-۰/۰۴	-۰/۰۴	۰
۸	۰/۰۱۸	۰/۲۹۴	۰/۱۴۸	۰/۹۷	۰/۰۸۱	۰	-۰/۱	۰/۰۲۱	۰/۲۳	۰/۰۲۸	-۰/۰۶	۰
۹	۰/۰۴۷	۰/۰۵۸	۰/۰۵۸	۰/۲۱	-۰/۰۷	-۰/۱۴	۰/۱۱۳	-۰/۰۶	۰/۲۸۸	-۰/۱۸	-۰/۳۹	-۰/۱
۱۰	۰/۴۰۲	۰/۰۵۳	۰/۳۸	۰/۱۴	-۰/۰۲	-۰/۱۴	-۰/۰۲	۰/۰۴۹	۰/۵۴۴	-۰/۱۳	۰/۰۳۹	-۰/۰۱
۱۱	۰/۱۵۶	۰/۳۶۹	۰/۱۲۱	۰/۲۱	-۰/۰۵	-۰/۰۳	۰/۰۵۲	۰/۱۰۳	۰/۴۱۲	-۰/۱۸	-۰/۱۵	-۰/۰۸
۱۲	۰/۰۹	۰/۰۴	۰/۰۴۱	۰/۴۶	-۰/۰۸	-۰/۱۱	۰/۰۸۱	-۰/۰۴	۰/۲۴۱	-۰/۰۴	-۰/۱۴	۰/۰۰۹
۱۳	۰/۱۵۱	۰/۳۱۱	۰/۳۰۹	۰/۲۶	-۰/۰۱	-۰/۱۳	۰/۱۳۱	۰/۳۶۴	۰/۱۷۸	-۰/۱	-۰/۱۱	-۰/۱۳
۱۴	۰/۱۲۱	۰/۴۲۹	۰/۰۱	۰/۱۱	۰/۰۰۰۷	-۰/۱۳	۰/۲۰۴	۰/۰۳۳	۰/۲۲۷	-۰/۱۳	-۰/۰۹	-۰/۰۱
۱۵	۰/۱۵۷	۰/۲۴۵	۰/۲۷۱	-۰/۱۲	-۰/۰۳	-۰/۱۳	۰/۰۹۲	-۰/۰۳	۰/۰۶۱	-۰/۱۱	-۰/۱۱	۰
۱۶	۰/۲۷۶	۰/۱۷۵	۰/۴۶۳	۰/۱۹	-۰/۱	-۰/۱۸	۰/۱۳۲	۰/۲۰۳	۰/۱۷۶	-۰/۲	-۰/۰۷	-۰/۰۷
۱۷	۰/۰۱۱	۰/۰۱۲	۰/۰۰۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۰۰۰۴
۱۸	۰/۰۰۲	-۰/۲۵۷	۰	۰/۴۲	۰/۳۶۷	-۰/۱۶	۰/۱۲	۰/۱۰۶	-۰/۱۱	۰/۰۴۲	-۰/۰۲	۰
۱۹	۰	۰	-۰/۰۵	۰/۲	۰	۰	۰	۰	۰/۲۵۹	-۰/۱۸	-۰/۱۷	-۰/۱۲
۲۰	۰/۰۰۳	۰/۰۲۵	۰/۰۰۰۳	۰/۰۵	۰/۰۰۳	۰/۰۰۷	۰	۰/۰۰۴	۰	۰	۰/۰۱۷	۰/۰۱۴

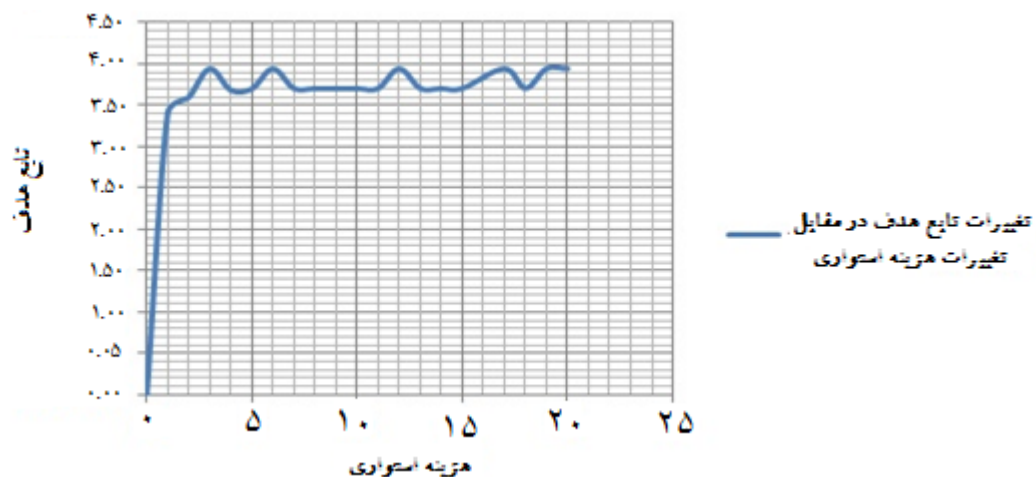
داده‌های فوق داده‌های تاریخی بوده و از این داده‌ها با همین الگو برای تشکیل سبد بهینه سهام استفاده می‌شود. لیکن در برآورد بازده مورد انتظار هریک از سهام، باید عدم قطعیت مربوطه را لحاظ نمود، ازاین‌رو برای در نظرگیری این عدم قطعیت از رویکرد استوار برای مدل‌سازی استفاده‌شده و یک نوسان ۲۰ درصدی (متوسط نوسان ماهانه) لحاظ می‌شود. سپس مدل استوار مربوطه با استفاده از روابط (۲۷) الی (۳۵) توسعه می‌یابد که با توجه به خطی بودن مدل حاصله، به کمک یکی از نرم‌افزارهای رایج حل مسائل تحقیق در عملیات، مدل حل و نتایج جدول ۲ حاصل می‌شود.

جدول ۲. نتایج حل مساله

Γ	بازده سبد سهام بهینه	مقدار تابع هدف (افت سرمایه در معرض خطر مشروط)
۰	۰/۱۲	۰/۰۰۰۲۸۸
۱	۰/۱۴۰۴	۳/۴۰۳۱۷۶
۲	۰/۱۴۰۴	۳/۵۹۳۶۶۴
۳	۰/۱۲	۳/۹۴۳۰۰۳
۴	۰/۱۴۰۴	۳/۶۸۱۱۱۲
۵	۰/۱۴۰۴	۳/۶۹۹۱۱۷
۶	۰/۱۲	۳/۹۴۳۰۰۳
۷	۰/۱۴۰۴	۳/۷۰۳۱۳۷
۸	۰/۱۴۰۴	۳/۷۰۳۱۳۶
۹	۰/۱۴۰۴	۳/۷۰۳۱۲۹
۱۰	۰/۱۴۰۴	۳/۷۰۳۱۳۶
۱۱	۰/۱۴۰۴	۳/۷۰۳۱۲۹
۱۲	۰/۱۲	۳/۹۴۳۰۰۳
۱۳	۰/۱۴۰۴	۳/۷۰۳۱۳۶
۱۴	۰/۱۴۰۴	۳/۷۰۳۱۳۶
۱۵	۰/۱۴۰۴	۳/۷۰۳۱۳۶
۱۷	۰/۱۲	۳/۹۴۳۰۰۳
۱۸	۰/۱۴۰۴	۳/۷۰۳۱۳۶
۱۹	۰/۱۲	۳/۹۴۳۰۰۳
۲۰	۰/۱۲	۳/۹۴۳۰۰۳

همان‌طور که در جدول فوق مشخص است افزایش هزینه استواری به مفهوم افزایش سطح محافظه‌کاری می‌باشد و در نتیجه موجب می‌شود تابع هدف افزایش یابد. تابع هدف از نوع کمینه‌سازی بوده و به معنی ریسک است؛ اما با افزایش سطح محافظه‌کاری و در نتیجه نوسان پارامترها مقدار آن بدتر می‌شود. شکل ۱ به خوبی این تغییر تابع هدف را در مقابل تغییرات هزینه استواری نمایش می‌دهد.

با استفاده از مدل ارایه‌شده در این مقاله می‌توان بهترین جواب ممکن (جواب بهینه) را در بدترین شرایط ممکن (حداکثر نوسان داده‌ها) یافت. در واقع می‌توان اطمینان داشت که ریسک سبد سهام در یک سطح محافظه‌کاری مشخص از مقادیر ارایه‌شده بدتر نخواهد شد و بهترین حالت ممکن در بدترین شرایط نوسان داده‌ها ارایه می‌گردد. به عبارتی دیگر، سرمایه‌گذاران ریسک‌گریز تمایل دارند سبد بهینه‌ای تحت بدترین شرایط ممکن را داشته باشند که مدل ارایه‌شده در این مقاله می‌تواند پاسخی به این نیاز باشد.

شکل ۱. تغییرات تابع هدف در مقابل هزینه استواری

از طرفی دیگر، تفاوت بین مدل استوار با مدل قطعی در جدول نتایج تحقیق به صورت تفاوت در ردیف اول با سایر ردیف‌ها بیان می‌شود. ردیف اول جدول ۲ نتیجه حل مدل در شرایط قطعی بوده و سایر ردیف‌ها نتایج حل مدل در شرایط عدم قطعیت می‌باشد. همان‌طور که نتایج نشان می‌دهد در شرایط لحاظ عدم قطعیت داده‌ها و با افزایش سطح محافظه کاری و همچنین افزایش هزینه استواری، بازده انتظاری سبد سهام در جواب بهینه افزایش می‌یابد؛ اما از طرف دیگر مقدار تابع هدف که در واقع بیانگر ریسک می‌باشد نیز با افزایش سطح هزینه استواری افزایش می‌یابد. دلیل این امر را می‌توان در افزایش نوسان داده‌ها جستجو کرد، هر چه نوسان بازده سهام بیش‌تر باشد میزان ریسک نیز افزایش پیدا می‌کند؛ اما از طرفی بازده انتظاری نیز بیش‌تر می‌شود. این نتایج قابل پیش‌بینی بوده است به این معنی که در تحقیقات برتسیماس و سیم نشان داده شده که با افزایش هزینه استواری و افزایش سطح محافظه کاری مقدار تابع هدف بهتر نمی‌شود و بعد از مقدار معینی همگرا می‌شود. در تفسیر این همگرایی می‌توان به ماهیت ریاضی مدل استوار اشاره نمود. در بهینه‌سازی استوار یک تعادل بین بهینگی و شدنی بودن مساله در شرایط نوسان داده‌ها وجود دارد. با افزایش نوسان داده‌ها امکان رسیدن به ناحیه نشدنی وجود داشته؛ اما ماهیت بهینه‌سازی استوار مانع از این امر شده و در نتیجه از یک سطح معینی به بعد مقدار تابع هدف و جواب به یک مقدار ثابت همگرا می‌شوند.

۵ نتیجه و جمع‌بندی

در این مقاله، مساله انتخاب سبد سهام با در نظرگیری عدم قطعیت داده‌های ورودی مورد بررسی قرار گرفت. سنجه ریسک استفاده شده در این مقاله، افت سرمایه در معرض خطر مشروط می‌باشد که جزو جدیدترین و به‌روزترین سنجه‌های ریسک در مسایل سرمایه‌گذاری می‌باشد. جهت در نظر گرفتن عدم قطعیت داده‌ها از رویکرد بهینه‌سازی استوار برتسیماس و سیم استفاده شد. مدل ارائه شده در این مقاله یک مدل برنامه‌ریزی خطی و دارای برتری‌های محاسباتی می‌باشد. مدل ارائه شده، نشان می‌دهد در صورتی که سطح محافظه کاری افزایش یابد مقدار تابع هدف افزایش می‌یابد. همچنین این مدل بهترین سبد سهام ممکن را در بدترین حالت نوسان داده‌ها

ارایه می‌دهد. از مهم‌ترین ویژگی‌های این مدل می‌توان به برنامه‌ریزی خطی بودن اشاره نمود که باعث می‌شود این مدل به راحتی به کمک نرم‌افزارهای رایج تحقیق در عملیات قابل حل باشند.

سپاسگزاری

این مقاله بخشی از یک طرح پژوهشی می‌باشد که با حمایت دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین بر اساس مجوز شماره ۹۲-۱۴۱ شورای پژوهشی واحد، انجام شده است.

منابع

- [۲۲] خیامیم، آ.، میرزاده، ا.، نادری، ب.، (۱۳۹۳). یک مدل فازی برای به‌روزرسانی پورتفوی با در نظر گرفتن هزینه‌های معاملاتی: پیاده‌سازی در بورس اوراق بهادار تهران. مجله تحقیق در عملیات در کاربردهای آن، ۱۱(۲)، ۷۵-۹۳.
- [۲۳] حافظی، ر.، شهرابی، ج.، هداوندی، ا.، (۱۳۹۲). توسعه مدلی ترکیبی برای پیش‌بینی بازار سهام تهران. مجله تحقیق در عملیات در کاربردهای آن، ۱۰(۲)، ۳۵-۴۹.
- [۲۴] قندهاری، م.، فغانی، ف.، طباطبایی، س.، (۱۳۹۱). مدل‌سازی آرمانی برای انتخاب پرتفوی بهینه با گشتاورهای بالا. مجله تحقیق در عملیات در کاربردهای آن، ۹(۴)، ۵۵-۶۹.

- [1] Markowitz, H., (1952). Portfolio selection. The journal of Finance, 7(1), 77-91.
- [2] Markowitz, H., (1959). Portfolio selection: efficient diversification of investments. New York.
- [3] Konno, H., Yamazaki, H., (1991). Mean-absolute deviation portfolio optimization model and its applications to Tokyo stock market. Management science, 37(5), 519-531.
- [4] Michalowski, W., Ogryczak, W., (2000). Extending the MAD portfolio optimization model to incorporate downside risk aversion. Naval Research Logistics, 48(3), 185-200.
- [5] Linsmeier, T. J., Pearson, N. D., (2000). Value at risk. Financial Analysts Journal, 56(2), 47-67.
- [6] Rockafellar, R. T., Uryasev, S., (2000). Optimization of conditional value-at-risk. Journal of risk, 2, 21-42.
- [7] Mansini, R., Ogryczak, W., Speranza, M. G., (2003). LP solvable models for portfolio optimization: A classification and computational comparison. IMA Journal of Management Mathematics, 14(3), 187-220.
- [8] Chekhlov, A. V., Uryasev, S., Zabarankin, M., (2000). Portfolio optimization with drawdown constraints.: Department of Industrial & Systems Engineering, University of Florida.
- [9] Krokmal, P., Uryasev, S., Zrazhevsky, G., (2003). Numerical comparison of CVaR and CDaR approaches: Application to hedge funds. The Stochastic Programming Approach to Asset-Liability and Wealth Management. AIMR/Blackwell.
- [10] Soyster, A. L., (1973). Technical note—convex programming with set-inclusive constraints and applications to inexact linear programming. Operations research, 21(5), 1154-1157.
- [11] Ben-Tal, A., Nemirovski, A., (1999). Robust solutions of uncertain linear programs. Operations research letters, 25(1), 1-13.
- [12] El Ghaoui, L., Oustry, F., Lebret, H., (1998). Robust solutions to uncertain semidefinite programs. SIAM Journal on Optimization, 9(1), 33-52.
- [13] Bertsimas, D., Sim, M., (2004). The price of robustness. Operations research, 52(1), 35-53.
- [14] Ben-Tal, A., Margalit, T., Nemirovski, A., (2000). Robust modeling of multi-stage portfolio problems, in High performance optimization. Springer, 303-328.
- [15] Moon, Y., Yao, T., (2011). A robust mean absolute deviation model for portfolio optimization. Computers & Operations Research, 38(9), 1251-1258.
- [16] Quaranta, A. G., Zaffaroni, A., (2008). Robust optimization of conditional value at risk and portfolio selection. Journal of Banking & Finance, 32(10), 2046-2056.
- [17] Ghahtarani, A., Najafi, A. A., (2013). Robust goal programming for multi-objective portfolio selection problem. Economic Modelling, 33, 588-592.
- [18] Zhu, S., Fukushima, M., (2009). Worst-case conditional value-at-risk with application to robust portfolio management. Operations research, 57(5), 1155-1168.

- [19] Chen, W., Tan, S., (2009). Robust portfolio selection based on asymmetric measures of variability of stock returns. *Journal of computational and applied mathematics*, 232(2), 295-304.
- [20] Ling, A. F, Xu, C. X., (2012). Robust portfolio selection involving options under a “marginal+ joint” ellipsoidal uncertainty set. *Journal of Computational and Applied Mathematics*, 236(14), 3373-3393.
- [21] Pinar, M. Ç., Burak Paç, A., (2014). Mean semi-deviation from a target and robust portfolio choice under distribution and mean return ambiguity. *Journal of Computational and Applied Mathematics*, 259, 394-405.